

Byggnadsminnesförklaring av Åsens sågverksanläggning, Åsen 1:4, 1:5 och del av 1:25 samt del av samfällighet, Lidens församling, Sundsvalls kommun

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar sågverksanläggningen på fastigheten Åsen 1:4, 1:5, del av 1:25 samt del av samfällighet omedelbart nordväst om såghuset som byggnadsminne enligt 3 kap. 1 § lagen (SFS 1988:950) om kulturminnen m m. Den närmare avgränsningen av området framgår av bilagd situationsplan. Förklaringen avser samtliga byggnader, anläggningar, anordningar och fast maskinell utrustning, med undantag av den timrade lada som är belägen omedelbart norr om såghuset. Beslutet skall enligt 21 § lagen tillämpas utan hinder av att talan förs mot beslutet.

Frågan om byggnadsminnesförklaring av ovan rubricerade fastighet väcktes 1997-08-21 (dnr 221-7255-97) av Åsensågens byggnadsförening.

Skyddsföreskrifter har utarbetats av Länsstyrelsen och bifogas detta beslut.

SKÄL FÖR LÄNSSTYRELSENS BESLUT

Länsstyrelsens beslut grundar sig på sågverksanläggningens stora kulturhistoriska värde som redovisas under rubriken "Kulturhistoriskt värde".

SKYDDSFÖRESKRIFTER

1. Rivningsförbud gäller för: Arbetarkasernen. Såghuset med tillhörande anläggningar och anordningar. Dammanläggningar och spänger.
2. Såghuset med tillhörande anläggningar, anordningar och fast maskinell utrustning får inte byggas om eller på annat sätt förändras.
3. Dammanläggningar och spänger får inte byggas om eller på annat sätt förändras.
4. Arbetarkasernens exteriör får inte byggas om eller på annat sätt förändras.
5. Samtliga byggnader, anläggningar, anordningar och fast maskinell utrustning skall underhållas så att de inte förfaller. Underhållsåtgärderna skall utföras med hantverksmässiga metoder och material som skall anpassas till respektive objekt på ett sätt som inte minskar det kulturhistoriska värdet.

6. Skyddsområdet som anges med särskild linje på bilagd situationsplan och som omfattar fastigheterna Åsen 1:4, 1:5, del av 1:25 och del av samfällad mark för Åsens by väster och sydväst om Åsen 1:4, 1:5 och del av 1:25 får inte ytterligare bebyggas. Ej heller får skyddsområdets mark, vegetation och vattendrag förändras så att områdets karaktär går förlorad. Markområdet skall tills vidare skötas i enlighet med den skötselplan som upprättats av Länsmuseet Västernorrland 1996.

BESKRIVNING

Åsens sågverk är beläget vid Kvarnån som slingrar sig i en djup dalgång med Vättarberget mot norr och Middagsberget mot söder. Byn präglas av en agrar bebyggelse från perioden runt sekelskiftet och är i huvudsak belägen ovanför odlingsmarken längs Vättarbergets sluttning. Miljön ingår i det riksintresse för kulturmiljövården som omfattar Lidens medeltida kyrka med närmaste omgivning på ömse sidor om Indalsälven.

Hus 1 (såghus)

Såghuset är uppfört med en stolpverkskonstruktion i två våningsplan som vilar på en huggen naturstensgrund. Fasaderna är klädda med omålade locklistpanel och taket är täckt med stickspån. Långsidornas fasader har symmetriskt placerade fönster med spröjsindelade glasrutor. För att erhålla maximalt ljusinsläpp är gavelröstena försedda med spröjsindelade glasrutor. Turbinhuset och spånhuset är rekonstruktioner som tillkommit vid den omfattande restaurering som genomfördes åren 1995-99. Detsamma gäller uppfodringsbanan för timmer och de båda transportbanorna för sågat virke. Invändigt är såghuset försett med två öppna våningsplan med plankgolv och oklädda innerväggar. På traditionellt vis är vattenturbinen och kraftöverföringen via remtransmissioner belägna på bottenplanet medan ramsåg, kap- och kantsåg samt hyvel är belägna på det övre planet.

Hus 2 (arbetarkasern)

Mittemot sågverket, söder om Kvarnån, ligger en faluröd träbyggnad som uppfördes någon gång mellan 1910-12. Huset uppfördes ursprungligen som matplats/övernattningsplats för sågverksarbetarna, men kom senare att användas som bostadshus. Till huset hörde också ett uthus som revs 1998 p g a dåligt skick.

Byggnaden har en regelstomme med kraftig bottensyll som vilar på hörnstenar. Fasaden är klädd med faluröd fasspontad panel. Fönsterna har enkla glas med tre spröjsade glas/båge. Sadeltaget är täckt med horisontellt lagd papp. Den höga vitslammade skorstenen är belägen i takfallets nedre del. Förstukvisten rekonstruerades i samband med 1995-99 års restaureringar. Entrédörren leder direkt in i köket och omedelbart till vänster finns en dörr mot sovrummet. I köket finns en gjutjärnsspis av märket Näfveqvarn No 7 A. Samtliga väggar och tak är klädda med fasspontad panel.

HISTORIK

Sågen uppfördes 1905 av de jordägande byamännen i Unåsen, Åsen och Kväcklingen. För detta ändamål bildades Åsens Träförädlingsaktiebolag som registrerades på Kungl. Patent och registreringsverket i Stockholm 1906. I bolagsordningen står skrivet att: "Bolaget skall omfatta förädling av sågtimmer till hyvlade brädor för husbehov, samt avsalu och i övrigt bedriva därmed sammanhängande affärsrörelse".

Produktionen vid sågen var helt beroende av Kvarnåns vattenföring och en normal arbets-säsong inföll från maj till september. Fem personer arbetade vid sågen: försågare, hjälpsågare, timmerstrypare, stabbläggare och kapare. Timret avverkades i första hand i de när-liggande skogarna under vintern, för vidare transport till sågen med häst och timmersläde.

Under de ljusa sommarmånaderna sågades timret till lämpliga dimensioner och då arbetade man dubbla skift från kl 06:00-06:00. Efterhand som nätterna blev mörkare vidtog föräd-lingsarbetet vid hyveln och då arbetade man från kl 07:00-17:00. Ett bra år kunde man såga upp till 6000 stockar. Större delen av det sågade virket förädlades till husbyggnadsmaterial och omfattade allt från fönsterbågar till taksparrar. Sågverket var känt för sin höga virkes-kvalitet.

Under senare delen av 1920-talet hamnade bolaget i svårigheter. Förutom kraftigt svängande konjunkurer fick sågverket konkurrens från ett nyuppfört sågverk i den närbelägna byn Dacke som hade ett gynnsammare läge för transport av timmer och sågade varor. Vid ordi-narie bolagsstämma 29 Juni 1930 föreslog bolagets styrelseordförande Jonas Jonsson att bolaget skulle likvideras. Som motiv angavs att sågverkets låga omsättning förr eller senare skulle föra bolaget på obestånd. 1931 utsågs Jonas Jonsson till likvidator och stämman antog samtidigt ett av honom givet anbud att likvidera aktierna mot femtio procent av det nomi-nella värdet emot övertagandet av bolagets arbetarbostad samt den hyvelmaskin som finns i såghuset och till honom hörande inventarier. Efter 1931 drevs sågverket för legoproduktion fram till 1936 då all produktion upphörde.

KULTURHISTORISKT VÄRDE

Åsens sågverk är ett mycket välbevarat exempel på de små och enkla vattendrivna sågar som var vanliga längs våra vattendrag under 1800-talet. Endast ett fåtal vattensågar finns bevarade länet och en anledning är att de enkla träkonstruktionerna rasat samman eller rivits sedan produktionen upphörde. Åsens vattensåg var ingen modern anläggning, utan bygger på en teknik med förindustriella anor. Den vittnar istället om vattenkraftens tillförlitlighet som billig och effektiv energikälla. Detta skall betraktas mot bakgrunden av att ångsågarna längs kusten redan hade passerat sin produktionskulmen, samtidigt som de elektriskt drivna småsågarna introducerades.

1999-09-01

221-7275-97

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Den som inte är nöjd med detta beslut, kan överklaga det hos Länsrätten i Västernorrlands län genom en skrivelse som dock skall sändas till Länsstyrelsen, Kulturmiljö, 871 86 Härnösand.

Skrivelsen skall ha kommit in inom tre veckor från den dag vederbörande har fått del av beslutet. Ytterligare upplysningar om sådant överklagande lämnas i bilagt informationsblad 'Fullföljdshänvisning'.

I den slutliga handläggningen av detta ärende har även länsantikvarien och jurist deltagit.

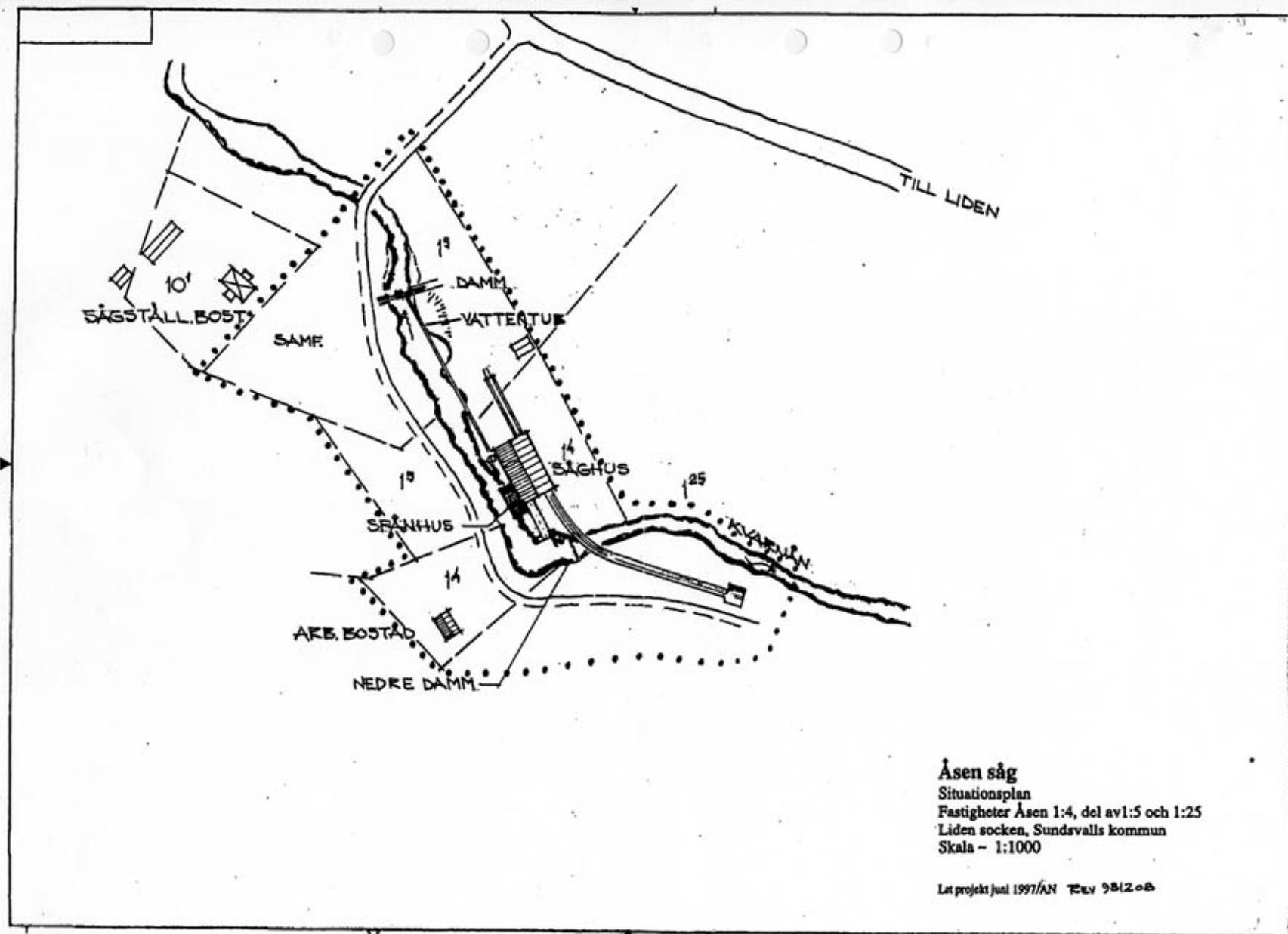

Inger Liliequist
t f länsråd

Torbjörn Svään
antikvarie

Bilaga:
situationsplan

Sändlista:

Inskrivningsmyndigheten vid Sundsvalls Tingsrätt, Box 467, 851 06 Sundsvall
Länsmuseet Västernorrland
Sundsvalls kommun, Stadsbyggnadsnämnden
Sundsvalls kommun, Kultur- och fritidsnämnden
Riksantikvarieämbetet, Kulturmiljöavdelningen, Box 5405, 114 84 Stockholm

Åsen såg
 Situationsplan
 Fastigheter Åsen 1:4, del av 1:5 och 1:25
 Liden socken, Sundsvalls kommun
 Skala - 1:1000

Lat projekt juni 1997/ÅN Rev 981208